

Afrikansk blomma med svenskt namn

Montinia uppkallades efter Lars Montin – provinsialläkare i Halland, Linnélärlunge och botaniker

Montinia caryophyllacea, blomman som har uppkallats efter Lars Montin. Den växer från Kaplandet i Sydafrika till södra Angola.

Infälld: Lars Montins gravhäll i Söndrums kyrka berättar att »Provincialmedicus i Detta Län, Assessor och Doctor, Herr Lars Montin, Född d 17 Sep 1723 i Lundby, Död d 3 Jan 1785 i Halmstad, Hwilar Sina Ben Under Denna Marmor«.

FOTO: H G ROBERTSON, IZIKO MUSEUMS OF CAPE TOWN

FOTO: GÖRAN WENNERGREN

■ I somras fastnade min blick en dag på ett gatunamn i Söndrum i Halmstad, Lars Montins väg. Det var något bekant över namnet Montin. Jag hade sett det någon dag tidigare när jag läst om Linnélärlungen Carl Peter Thunberg, som från Sydafrika hade sänt hem växter till en annan linnéan, Lars Montin.

Men var Montin på gatuskylten i Halmstad densamme Montin som Thunberg i början av 1770-talet hade sänt växter till? Jovisst var det så!

Läkaren och botanikern Lars Montin föddes 1723. Hans far var kyrkoherde i Lundby, numera en del av Göteborg, modern var kyrkoherdedotter från Andrarum i Skåne. Efter skolgång vid gymnasiet i Göteborg, där fadern blivit rektor, kom Lars Montin som tjuogoåring till Lund, där han studerade bergsvetenskap.

År 1745 flyttade han sina studier till Uppsala, där Carl von Linné 1741 hade utnämnts till professor i medicin. Montin fängslades av Linnés föreläsningar och ändrade sin studieinriktning mot läkarbanan. En annan framstående lärare fick Montin i Nils Rosén, adlad von Rosenstein, den svenska pediatrikens fader.

Som vanligt var för Linnés lärlungar sändes också Montin ut för att samla in nya växter. År 1749 gjorde han en fem månader lång resa till Luleå lappmark

och fjällområde. Resultatet var lyckosamt. Följande år försvarade han under Linnés överinseende en avhandling om parasollmossa (Splachnum), *Dissertio botanica sistens Splachnum, et avlade s k filosofisk examen* [1].

Montin återvände till Lund.

Där disputerade han 1751 på sin gradu-
alavhandling byggd på erfarenheterna från Lapplandsresan, *De medicina Lapporum Lulensium*, för professorn i medicin, Eberhard Rosén. Samma höst promoverades Montin till *medicine doctor*. Som kuriosum kan nämnas att Eberhard Rosén var Nils von Rosensteins yngre bror. Eberhard hade börjat sina medicinstudier hos sin bror i Uppsala och så småningom blivit professor i medicin i Lund. Även Eberhard adlades, men med namnet Rosenblad.

Åter i Göteborg verkade Montin under ett par år som uppskattad praktiserande läkare. Till Halmstad kom han 1754, då han ombads upprätthålla tjänsten som provincialmedicus i Halland. Statsmakterna hade under 1700-talet börjat intressera sig för befolkningens hälsoläge. Orsaken var snarare nyttotänkande än humanism. Den arbetsföra befolkningens storlek behövde ökas. Farsoter och missväxt skördade många offer. Pehr Wargentins och Tabellverkets befolkningsstatistik visade skrämmande siffror över barnadödligheten. Vid

1700-talets mitt avled vart femte barn före 1 års ålder. Utanför de stora städerna fanns ingen tillgång till utbildade läkare.

Provinsialläkartjänster inrättades nu i länen för att bota och förebygga sjukdom. I 1700-talets anda av nyttotänkande hade provinsialläkarna också i uppdrag att undersöka förekomsten av läkande örter och gärna finna nya. Avsikten var att ersätta dyra importerade läkemedel med inhemska billiga. Det är därför kanske inte så konstigt att flera av de tidiga provinsialläkarna också var framstående botaniker [2].

Montin utnämndes till ordinarie provincialmedicus i Halland år 1756. Han beskrivs som outtröttlig i sitt arbete, men han fick kämpa både mot vidskeplighet hos den halländska allmogen och mot fördomar mot de läkemedel som anbefalldes. Sett med våra ögon var hallänningarnas misstro mot sin tids mediciner kanske inte helt obefogad.

Vid sidan av sitt läkarkall ägnade sig Montin med lika oförtröttligt intresse åt

Murgrönsmöja, Ranunculus hederaceus, den för Halland unika växten som först hittades av Montin. Från bäck vid Strandlida, Ringenäs, utanför Halmstad.

Infälld: Murgrönsmöja från Montins eget herbarium, nu förvarad på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm.

FOTO: NATURHISTORISKA RIKSMUSEETS SAMLINGAR

botaniken. Tillsammans med den andre halländske Linnélärjungen, Pehr Osbeck, kyrkoherde i Hasslöv, gjorde han de första mer grundliga botaniska undersökningarna i Halland. År 1766 publicerade Montin i Kungliga Vetenskapsakademins handlingar en »Förteckning på de i Halland vildt växande Örter, som äro sällsynte i Sverige, eller ock där ej tillförene blifvit fundne« [3]. Han korresponderade med lärda både inom och utom landet. Pehr Löfling, Carl Peter Thunberg och Anders Sparrman, tre andra Linnélärjungar, skickade hem växter till honom. På så sätt lyckades han samla ett så omfattande herbarium att det sades att det »inom Sverige överträffades endast av Linnés«.

Förutom sina rapporter om hälsoläget i länet skrev Montin en rad uppsatser i medicin och botanik och blev ledamot av Kungliga vetenskapsakademien år 1771.

Varför hade jag läst om Thunberg? Jo, jag hade blivit förtjust i blomman svartöga, som är en Thunbergia, och ville veta mer om mannen bakom namnet (se även »Medicinshistorisk paus« om Thunberg i Läkartidningen 44/2003). På väg till Japan med det holländska ostindiska kompaniet gjorde Thunberg ett långt uppehåll i Kapkolonin. Därifrån skickade han hem växter, bl a till Montin, som hade stött Thunberg ekonomiskt [4]. Montin

kompletterade Thunbergs anteckningar och beskrev och klassificerade de hem-sända växterna.

Thunberg hedrade Montin med att uppkalla ett växtsläkte efter honom, Montinia. Montinia caryophyllacea växer i södra Afrika från Kap till södra Angola.

Murgrönsmöja, *Ranunculus hederaceus*, är en art som i Sverige finns endast i Halland och som upptäcktes av Lars Montin. Efter meddelande från Montin publicerades arten år 1774 av Anders Jahan Retzius. Retzius var botanisk demonstrator i Lund och blev sedan professor i naturalhistoria där. Hans son och sonson, Anders och Gustaf Retzius, kom båda att bli framstående professorer i anatomi vid Karolinska institutet.

Murgrönsmöjan är en konkurrenssvag art, som i modern tid gått kraftigt tillbaka och varit direkt utrotningshotad. Tack vare räddningsinsatser finns dock idag livskraftiga bestånd [5].

Lars Montin dog 1785 i Halmstad. Han var ogift. Sitt herbarium gav han till sin systerson Jonas Dryander, som sedan skänkte det till Kungliga vetenskapsakademien. Nu finns herbariet på Naturhistoriska riksmuseet. Dryander, också han Linnélärjunge och botaniker, kom att efterträda en annan känd linnéan, Daniel Solander, som bibliotekarie hos den berömda sir Joseph Banks i London. Dry-

ander blev en av grundarna av Linnean Society i London.

Lars Montin är begravd i Söndrums kyrka. På gravhällen kan man läsa att »*Provincialmedicus i Detta Län, Assessor och Doctor, Herr Lars Montin, Född d 17 Sep 1723 i Lundby, Död d 3 Jan 1785 i Halmstad, Hwilar Sina Ben Under Denna Marmor*«.

Göran Wennergren

professor, Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus, Göteborg (goran.wennergren@pediat.gu.se)

Referenser

1. Arborelius M. Lars Montin, läkare och botanist. Halmstad: Föreningen Gamla Halmstads Årsbok; 1987. p. 74-87.
2. Högstedt B. Lars Montin. Linnélärjunge, läkare och botanist. Halmstad: Föreningen Gamla Halmstads Årsbok; 1998. p. 90-4.
3. Montin L. Förteckning på de i Halland vildt växande Örter, som äro sällsynte i Sverige, eller ock där ej tillförene blifvit fundne. Kongl. Vetenskaps Akademiens Handlingar 1766; Julius, Augustus, September: 265-72.
4. Lindroth S. Svensk lärdomshistoria IV, Gustavianska tiden. Stockholm: Norstedts; 1981. p. 35.
5. Georgson K, Johansson B, Johansson Y, Kuylenstierna J, Lenfors I, Nilsson NG. Hallands flora. Lund: Svensk botanisk tidskrift; 1997. p. 304-5.